

Apunts sobre fraseologia i per a l'anàlisi traductològica d'unitats fraseològiques

Heike van Lawick

1 Introducció

Tradicionalment, els fraseologismes¹ solen definir-se com a unitats constituïdes per almenys dos elements lèxics (polilèxicalitat), amb un significat global no sempre derivable de la suma de significats dels seus constituents (idiomàticitat). La freqüència d'ús n'ha comportat la convencionalització com a peces prefabricades, memoritzades com a tals i caracteritzades per certes restriccions formals (estabilitat o fixació). A més, les unitats fraseològiques poden presentar irregularitats i restriccions diverses. Ara bé, no tots els fraseologismes compleixen totes aquestes condicions. Com més trets característics presente una unitat fraseològica, més prototípica es considera que és. Aquest enfocament està relacionat amb les nocions de *centre* i *perifèria* de l'Escola de Praga. Segons aquesta concepció, les combinacions fixes més idiomàtiques se situen al centre de la fraseologia, mentre que els elements ubicats a la perifèria no compleixen alguna o diverses de les condicions esmentades. Unitats fraseològiques poc idiomàtiques com *fer curt* o *de bat a bat* es consideren com a *col·locacions*. Alguns autors parlen d'unitats fraseològiques en un sentit ampli (que considera també elements situats en la perifèria, com col·locacions, parèmies o fórmules discursives) o en un sentit restringit (limitat a les combinacions idiomàtiques, amb un sentit figurat) (*vid.* Burger, 2003). A continuació, revisarem els paràmetres esmentats i alguns altres aspectes que podrien ser rellevants en les anàlisis que es proposen en aquest llibre.

1 En aquest treball, fem servir com a sinònims els termes superordinats *fraseologisme* i *unitat fraseològica* (UF).

2 Freqüència d'ús ■

Sembla inqüestionable que l'ús repetit és un dels trets definitoris més clars d'un fraseologisme. En oposició a les combinacions lliures de paraules, que es creen en cada acte de parla, les unitats fraseològiques no són sinó repeticions de construccions preexistents en el lèxic compartit per una comunitat lingüística, la qual les reconeix com a peces prefabricades. Ara bé, la transformació de combinacions suposadament lliures de paraules en unitats repetides i fixades en el sistema és un procés amb molts estadis intermedis.

S'ha assenyalat que l'extensió de significat s'inicia a partir d'un significat secundari que es desenvolupa en determinats contextos; en repetir-se aquest ús en contextos semblants, es convencionalitza l'estructura de la combinació per a donar lloc a un signe polisèmic (*vid.* Sweetser, 1990; Cuenca, 1992–1993). Seria el cas d'aquells fraseologismes en què conviuen el significat «literal» o primari i el significat «figurat» o fraseològic, com en *veure venir algú (pel carrer)* (significat primari) i *veure venir algú de lluny*, en el sentit de 'penetrar en les seues intencions' (significat secundari). El context determina quin dels significats s'activa. De la polisèmia, finalment, es pot passar a la substitució del significat antic pel nou; és a dir, que la fixació d'una estructura per l'ús indueix el *canvi semàntic*.²

D'altra banda, l'ús repetit pot afectar també paraules compostes i termes tècnics, entre altres, tal com assenyala Sinclair, de manera que aquest paràmetre no caracteritza exclusivament els elements fraseològics, si més no, en un sentit restringit:

Besides the compounds and phrasal verbs we can mention idioms, fixed phrases, variable phrases, clichés, proverbs, and many technical terms and much jargon, as examples of recognised patterns where the independence of the word is compromised in some way. (Sinclair, 2000: 10)

Els usuaris de la llengua tendeixen a repetir determinades combinacions, seguint uns models convencionalitzats. Aquest ús acaba «contaminant» els elements implicats, de manera que rara vegada es pot parlar realment de *combinacions lliures* de paraules. Se sol parlar d'*institucionalització* per referir-se a la *fixació* en funció de la reproduïbilitat d'aquestes unitats en el discurs.

2 Ruiz Gurillo (2011) explica aquests processos a partir de la teoria de la gramaticalització; en concret, estudia l'evolució del significat irònic de la locució espanyola *cubrirse de gloria*.

3 Estabilitat o fixació ■

Segons Burger (2003), poden establir-se tres tipus d'estabilitat o fixació: la fixació psicolingüística, la pragmàtica i l'estructural.

3.1 Fixació psicolingüística ■

Es parla de *fixació psicolingüística* per indicar que la unitat fraseològica està emmagatzemada com a unitat en el lèxic, és a dir, que és recordada i reproduïda com un conjunt, com si es tractara d'una paraula lèxica. Ara bé, molts estudis en aquest camp han qüestionat, precisament, la consideració de les unitats fraseològiques com a blocs compactes i n'han subratllat la vinculació múltiple amb el lèxic, la morfosintaxi i els esquemes mentals (*vid.* Häcki Buhofer, 1989, 1994, 2004; Ďurčo, 1994; Gibbs, 1994; Gibbs i Colston, 2007). Feilke (2004: 52s.) rebutja els conceptes de *reproduizbarkeit* i *emmagatzematge* com a criteris definatoris de signes lingüístics (fraseològics), que solen interpretar-se correctament gràcies al context (*vid.* també Sancho, 1999; Taylor, 2002). Häcki Buhofer (2004: 153) observa que els fraseologismes no necessàriament passen a la memòria com a conjunts; en canvi, els mecanismes cognitius fan possible la comprensió d'una unitat fraseològica desconeguda (és a dir, no emmagatzemada) per un individu. Per això, l'autora recomana parlar de *fixació psicolingüística* només en relació amb l'estatus lexicalitzat de combinacions de paraules tal com es presenta en la fase d'adquisició o en el cas de fraseologismes que s'usen molt sovint, i només en el nivell individual.

3.2 Fixació pragmàtica ■

La fixació pragmàtica es refereix a l'estabilitat en relació amb situacions de comunicació (oral o escrita) prototípiques. S'hi pot distingir entre:

- a) fórmules fixes quant a l'ús en unes situacions molt generals, com les de salutació o felicitació (1);³
- b) fórmules que contribueixen a conduir una conversació, amb una fixació estructural baixa (2): només es consideren fixes en mesura que estan a disposició dels parlants com a unitats per poder encarar tasques comunicatives en situacions semblants –per això es parla de fórmules conversacionals o de rutina (*Routineformeln*), combinacions de paraules

3 Si no s'indica el contrari, els exemples són nostres.

sovint desemantitzades i amb una funció comunicativa concreta– (Burger, 2003), i

- c) marcadors discursius, unitats fraseològiques que s’han especialitzat en funcions de connexió, estructuració, reformulació, atenuació, intensificació o acord (3) (Ruiz Gurillo, 2005).

- (1) cat. *hola; bon dia; enhorabona*
al. *Guten Tag; Tschüs, Auf Wiedersehn*
angl. *hallo; so long; congratulations*
- (2) cat. *em sembla; no creu?; escolta'm bé; pel que jo sé; veritat?; què sé jo?; com ho diria?*
al. *nicht wahr?; Meines Erachtens; was weiß ich*
angl. *don't you think so?; so far as I know; I mean*
- (3) cat. *no obstant això; en primer lloc; és a dir; d'alguna manera; de debò; per descomptat*
al. *trotz allem; an erster Stelle; das heißt; an und für sich; in der Tat; ohne Zweifel*
angl. *in spite of everything; that is; as a matter of fact; firstly*

3.3 Fixació estructural ■

Finalment, es parla de *fixació estructural* perquè les unitats fraseològiques molt sovint es caracteritzen per irregularitats com ara la presència de paraules diacrítics o mots isolats, és a dir, de paraules que només es troben en determinades unitats fraseològiques, però que no s’empren de manera independent (4), i també per restriccions lexicosemàntiques (5) i morfosintàctiques. Formen part de les darreres la impossibilitat d’alterar l’ordre dels constituents (6), les categories gramaticals (7) o les transformacions en passiva (8).

- (4) cat. *a la babalà*
al. *Maulaffen feilhalten*
angl. *to and fro*
- (5) cat. *posar-se-li les dents llargues* / **posar-se-li els queixals llargs*
al. *die Flinte ins Korn werfen* / **das Gewehr ins Korn werfen* / **die Flinte in den Hafer werfen*
angl. *To keep open house* / **to keep open apartment*

- (6) cat. *ésser flors i violes* / **ésser violes i flors*
 al. *mit jmdm. durch dick und dünn gehen* / **mit jmdm. durch dünn und dick gehen*
 angl. *to eat somebody out of house and home* / **to eat somebody out of home and house*
- (7) cat. *torres més altes han caigut* / **torres més altes cauen*
 al. *Hans hat einen Narren an Lotte gefressen* / **Hans frisst einen Narren an Lotte*
 angl. *to have one's hands tied* / **to have one's hand tied*
- (8) cat. *perdre la camisa* / **la camisa fou perduda*
 al. *den Kopf verlieren* / **der Kopf wurde verloren*
 angl. *to snap somebody's head off* / **somebody's head was snapped off*

Amb tot, la fixació estructural és un concepte gradual, en una escala amb els fraseologismes més fixats (més prototípics), en un extrem, i les col·locacions, que es caracteritzen per un grau baix de fixació, en un altre (Burger, 2004: 21). En aquest context, es distingeix entre *variació* i *modificació*. La primera fa referència a les variants habituals que pot tenir un fraseologisme. A grans trets, aquestes variants poden ser de tipus gramatical (9) o lèxic (10), i també pot afectar l'ordre d'aparició (11) (per a un estudi detallat de variants en castellà, *vid.* García-Page, 2011).

- (9) cat. *donar-se la mà* / *les mans*
 al. *seine Hand* / *seine Hände im Spiel haben*
 angl. *to put one's hand* / *hands on something*
- (10) cat. *ofegar-se* / *negar-se dins* / *en un got d'aigua*
 al. *(jemandem) fällt* / *sinkt* / *rutscht das Herz in die Hose*
 angl. *to gain* / *have the upper hand*
- (11) cat. *lligat de peus i mans* / *lligat de mans i peus*
 al. *nach jmdm./etwas kräht kein Hahn* / *kein Hahn kräht nach jmdm./etwas*

Els estudis amb metodologia de corpus suggereixen que la variació és un fenomen bastant més estès del que solia afirmar-se tradicionalment (*vid.*, per exemple, Barz, 1995; Holzinger, 1998; Moon, 2007; Colson, 2007). Una de les conseqüències en són problemes de codificació lexicogràfica, a causa dels límits d'espai i del ritme habitual amb què s'actualitzen els diccionaris.

La modificació, en canvi, és sempre ocasional, creada amb una finalitat estilística en un text concret (*vid.* l'apartat 6). Tal com observa Wotjak

(1989: 470), també aquestes modificacions ocasionals poden convencionalitzar-se en l'ús i acabar convertint-se en variants (per estudis de modificacions, *vid.* García-Page, 1989; Wotjak, 1992; Piitulainen, 1992; Łabno-Falęcka, 1995; Holzinger, 1996; Corpas, 1997; Lenz, 1998).

4 Polilexicalitat ■

També la polilexicalitat com a criteri bàsic en la definició d'un fraseologisme planteja alguns problemes, tant pel que fa a la delimitació respecte a la paraula, com quant a la distinció clara d'altres textos estereotipables.

4.1 Delimitació davant la paraula ■

Respecte a la delimitació davant la paraula, autors com Duhme (1995) o Sancho (1999) inclouen en els seus estudis fraseològics unitats monolexemàtiques amb un significat idiomàtic, com ara *Bauernfängerei* o *ausades*. En relació amb aquesta qüestió, Taylor (2002: 544s.) argueix que no hi ha cap raó que justifique restringir a unitats polilexemàtiques la classe d'expressions vinculades a situacions comunicatives (12) o d'organització discursiva (13). Per això, entre altres raons, Feilke (2004: 46) observa que la polilexicalitat no serveix per a establir els límits del que és un fraseologisme.

(12) cat. *Com va?; hola!*

al. *Griß Gott; Hallo!*

angl. *take care; Check!*

(13) cat. *en primer lloc; finalment*

al. *wie gesagt; übrigens*

angl. *in the first place; firstly*

D'altra banda, encara que amb diferències de productivitat segons cada llengua, es donen casos paral·lels en la formació de paraules compostes i de fraseologismes amb els mateixos constituents (14). Coincidint amb Llorente (2002), Barz (2007) observa punts en comú funcionals, estructurals i semàntics entre fraseologismes i paraules compostes i descriu diversos mecanismes de creació lèxica a partir d'unitats fraseològiques, com il·lustren els exemples de (15). Així mateix, Espinal (2004) ha inclòs al seu diccionari fraseològic alguns mots compostos com *cul-de-sac* o *tot terreny*. Tenint en compte els exemples adduïts, no sembla gaire productiu separar totalment

la fraseologia dels processos de formació de paraules, almenys des d'un punt de vista semàntic (Burger, 2007b; Dobrovól'skij, 2007).

- (14) cat. *filar prim / primfilar; llenguallarg / llarg de llengua*
 al. *hart wie Stein / steinhart; schwarz malen / Schwarzmalerei*
 angl. *to cut corners / corner-cutting*
- (15) cat. *perdre l'esma* → *esma perdut*
 al. *leichten Herzens* → *leichtberzig*
 angl. *to take someone's breath* → *breathtaking*

Hockett (1956) ja assenyalava que també hi havia morfemes idiomàtics. Hi coincideix Čermák (2007: 11) en parlar de combinacions idiomàtiques de morfemes, que anomena *lexical idioms*, considerades com un grup fraseològic propi (tipus C), al costat de combinacions de paraules (tipus A) i de proposicions (tipus B). Tots tres tipus es caracteritzarien per presentar anomalies sintagmàtiques (restricció combinatòria d'un constituent) o paradigmàtiques (un constituent forma part d'un paradigma molt tancat). Així mateix, Gréciano (2000) considera com a unitats fraseològiques paraules compostes, sintagmes, idiomatismes i parèmies.

Finalment, la variació de normes ortogràfiques pot incidir en la decisió de considerar com a fraseològica o no una expressió. Així, Holzinger (1998: 97) apunta el problema de les diferents grafies en alemany de *anband* o *an Hand*, 'per mitjà de' ['per la mà'], que serien un exemple de «las dificultades que encontramos a la hora de delimitar lo que es fraseológico y lo que no lo es»; ahora, l'autor hi veu la prova de l'existència d'un contínuum o d'una «transición entre los campos de la fraseología y de la morfología léxica». Considerem, doncs, que la transició entre paraula, paraula composta i unitat fraseològica és fluida, encara que els fraseologismes semblen vehicular significats complexos més sovint que les paraules compostes, i aquestes ho farien amb més freqüència que les paraules lèxiques simples (Eismann, 1995: 99).

4.1 Delimitació davant altres textos estereotipables ■

Pel que fa a la delimitació de cara a altres textos estereotipables, Fleischer (1982, 1995) exclou del camp de la fraseologia les parèmies, considerades com a minitextos no vinculats al sistema lèxic de la llengua, que tenen caràcter de citació i que transmeten judicis de valor generalitzables. Espinal (2004: 19) no les inclou al seu diccionari fraseològic perquè «solen associar-

se no tant amb conceptes com amb continguts proposicionals», tot i que concedeix que, de vegades, «el límit entre un i altre tipus d'expressió és desdibuixat». Des d'un punt de vista semiòtic, Grzybek (2007: 203s.) observa que els fraseologismes són signes de *nominació secundària*, en oposició a les parèmies, que són signes de *predicació secundària*. En el primer nivell significatiu, cada parèmia articula la situació en què s'emmarca l'enunciat i es basa en la lectura literal; en el segon nivell significatiu, més abstracte, s'articula una situació modèlica, que és la base per a la interpretació de la parèmia (Grzybek, 2000: 13ss.). Amb tot, la diferenciació entre parèmies i unitats fraseològiques és també una qüestió de grau, com han observat Sevilla (1999), Burger (2003) o el mateix Grzybek (2007), entre altres.

D'altra banda, considerats com a elements enciclopèdics, els fraseologismes s'oposarien a altres textos susceptibles de convertir-se en estereotips, com títols (o citacions) de llibres, de pel·lícules,⁴ de còmics o de sèries televisives; màximes, sentències, eslògans publicitaris, etc., que poden citar-se de memòria, però que no es reproduïxen com a part del sistema lingüístic. No obstant això, alguns d'aquests minitextos han estat fonts de fraseologismes existents i, per tant, d'altres podrien ser-ho d'unitats fraseològiques futures. Així, hi ha nombrosos refranys (i també locucions) que tenen el seu origen en obres literàries⁵ (16).

- (16) cat. *El catalanista és «el català amb consciència nacional».* (Rovira i Virgili)
 al. *Denn was man Schwarz auf Weiß besitzt, kann man getrost nach Hause tragen.* (Goethe)
 angl. *All's well that ends well.* (Shakespeare)

La modificació de parèmies amb finalitat paròdica o satírica pot donar lloc al que Mieder (1983, 1998, 2006c) ha anomenat *Antispruchwörter* ('antiparèmies') que, per mitjà de l'ús recursiu, poden convertir-se en noves parèmies, com els exemples de (17), extrets de Mieder, 2006c). Com en altres casos, aquest fet comporta problemes de documentació, ja que les obres lexicogràfiques tradicionals solen tardar a incorporar aquestes expressions de nou encuny.

4 Sobre l'ús de títols de pel·lícules i de llibres en titulars de premsa, *vid.* Mieder, 1975 i 1978; sobre l'ús de refranys en els mitjans de comunicació, *vid.* Mieder, 2006b. Piirainen (2004) estudia l'ús d'unitats fraseològiques en títols de treballs científics en el camp de la lingüística.

5 Raders (2004) analitza la popularitat de fraseologismes procedents d'obres de Goethe; Mieder (2006a) estudia l'ús en literatura i premsa de parèmies procedents d'obres de Schiller.

- (17) al. *Gelegenheit macht Liebe* ['oportunitat fa (crea) l'amor'] ← *Gelegenheit macht Diebe* ['oportunitat fa (crea) els lladres']
 al. *Irren ist männlich* ['errar és masculí'] ← *Irren ist menschlich* ['errar és humà']
 al. *Der Scheckel heiligt die Mittel* ['el xec santifica (justifica) els mitjans']
 ← *der Zweck heiligt die Mittel* ['la finalitat santifica (justifica) els mitjans']

Altres minitextos que poden convertir-se en fraseologismes són els eslògans publicitaris; de fet, Eismann (2007: 320) observa que aquests, darre-rament, s'integren en la llengua com a fraseologismes més sovint que cita-cions literàries. N'és un exemple l'alemany *Mach mal Pause – trink Coca Cola* ('pren-te un descans: beu Coca Cola'), que es va fer popular a mitjan anys cinquanta del segle XX: sol trobar-se en la forma abreujada (*Mach mal Pause*) en tot tipus de textos; s'utilitza sobretot en sentit irònic, per a convidar algú a deixar de parlar tant o per a introduir una objecció.

Així mateix, hi ha fragments de cançons que han contribuït a augmentar el nombre de fraseologismes; entre altres, se'n poden citar els següents exemples de la *Dreigroschenoper*, de Bertolt Brecht, documentats pel diccionari fraseològic de Duden: *Denn ein Haifisch ist kein Haifisch, / Wenn man's nicht beweisen kann* ('perquè un tauró no és un tauró, mentre no es puga demostrar') expressa resignació quan no es pot fer justícia contra algú; també en sentit irònic); *Erst kommt das Fressen, dann kommt die Moral* ('primer ve el menjar, després la moral') s'empra per assenyalar les necessitats bàsiques del ser humà, sobretot en relació amb temes d'injustícia social); *Doch die Verhältnisse, sie sind nicht so* ('però les circumstàncies no són així / no acompanyen') expressa la impossibilitat de realitzar un projecte a causa de factors externs, o bé per criticar mancances o injustícies); *Ja, mach nur einen Plan* ('sí, fes un pla') suggereix escepticisme davant una planificació massa detallada).

En conseqüència, es dilueix també aquesta delimitació, ja que molts textos estereotipables són susceptibles de passar a ser emprats amb assiduïtat fins a convertir-se en fraseologismes.

5 Idiomaticitat ■

Tradicionalment, la idiomaticitat s'ha entès com la manca de composicionalitat semàntica (*vid.*, per exemple, Fleischer, 1982; Corpas, 1997; Sancho, 1999; Ruiz, 2001), és a dir, com la impossibilitat d'inferir el significat global del fraseologisme a partir de la suma dels significats dels seus constituents.

Ara bé, si els fraseologismes idiomàtics més prototípics tenen dues lectures possibles, una de literal i una altra de fraseològica, aquesta possibilitat palesa que l'aportació significativa dels constituents al conjunt no s'ha d'excloure de la interpretació d'un fraseologisme idiomàtic (*vid.* Gréciano, 1982: 295; Häcki Buhofer, 2007: 844). D'altra banda, s'ha debatut el mateix concepte de composicionalitat, que Salvador (2000: 24) considera «força limitada», ja que no es tracta d'anar sumant, sense més, els significats de combinacions de paraules, sinó que aquestes interactuen d'una manera bastant més complexa. Per això, Salvador defensa el *scaffolding model* de Cruse (2000), és a dir,

[...] un model que respongui a la metàfora de bastida o carcassa (*scaffolding metaphor*), on els significats dels constituents forneixen una estructura bàsica, a mode de carcanada, sobre la qual es muntarà la interpretació de l'expressió complexa, que assolirà un sentit global i unitari però enriquit pel reconeixement de la contribució semàntica de les parts al conjunt. (Salvador, 2000: 24)

Opinem que aquest model hauria de plantejar, entre d'altres, la qüestió de quina manera i fins a quin punt poden contribuir els significats dels constituents al significat del conjunt, i la plantejarem a l'apartat 6. D'altra banda, hi ha hagut altres propostes d'entendre el concepte de *composicionalitat*, que comentarem tot seguit.

Segons Croft i Cruse (2004: 9; 21), la diferència entre expressions sintàctiques regulars i expressions idiomàtiques no és que les unes siguin composicionals i les altres no, sinó que les regles de composició semàntica són més generals en el primer cas, i més especialitzades, en el segon. Per exemple, *spill the beans* és composicional en el sentit que els elements sintàctics poden projectar-se sobre els components de significat del fraseologisme: *spill* al·ludiria a 'divulgar' i *beans*, a la 'informació' que es divulga. Aquesta interpretació coincideix amb el que Geeraerts (1995) denomina *isomorfisme*, entès com la correspondència de les estructures formal i interpretativa (semàntica).

De manera semblant, la interpretació de la descomposició o l'analitzabilitat semàntica com a resultat de la interacció entre el significat i l'estructura fraseològica, per a Dobrovól'skij (2000b: 121–123) és una mena de *transparència semàntica*, entesa com la possibilitat de relacionar, des d'un punt de vista sincrònic, la lectura literal amb la lectura figurada d'una unitat fraseològica. Tots els fraseologismes analitzables són semànticament transparents, però no a la inversa. Per tant, la composicionalitat o no d'un idiomatisme seria només una qüestió de grau en una escala amb dos extrems:

un de no composicional i un de completament composicional. Aquelles unitats que tendeixen més cap a l'extrem no composicional serien «millors» representants de la categoria dels idiomes que les unitats composicionals.

Seguint aquest plantejament, serien descomponibles o analitzables expressions amb constituents que tenen un significat autònom; l'estructura semàntica, en aquests casos, es deixaria descompondre de tal manera que els constituents presentarien una relació homomorfa (o isomorfa) respecte a determinades parts de l'estructura semàntica de la combinació. Així, en (18) tenen un significat autònom *baby* ('qualcom bo o important'), *throw out* ('desfer-se de qualcom') i *bath water* ('substància que ja no es necessita'). Ara bé, aquesta adscripció de significats autònoms als constituents de l'expressió (no la seua lectura literal) pressuposa el coneixement del significat fraseològic global per part del parlant. D'altra banda, sembla que els fraseologismes analitzables admeten modificacions de l'estructura lèxica i sintàctica, contràriament als no analitzables (19), a causa de l'autonomia semàntica dels constituents, amb algunes restriccions sintàctiques i contextuals (Dobrovolskij, 2007: 811; els exemples són seus).

(18) angl. *to throw the baby out with the bath (water)* ('destruir qualcom bo o important per error mentre s'intenta millorar-lo')

(19) angl. *to come a cropper* ('caure'; 'fracassar')

Més amunt (*vid.* l'apartat 1) hem dit que la fixació d'una estructura per l'ús fa possible el canvi semàntic. En aquest sentit, Sinclair (1991: 65) parla d'una «strong tendency for sense and syntax to be associated». Hi coincideix una de les hipòtesis centrals de l'anomenada *Construction Grammar* (*vid.* Fillmore, Kay i O'Connor, 1988), segons la qual les diferències formals gramaticals tenen repercussions en unes diferències semàntiques i pragmàtiques, i a la inversa (Kay, 1997). *Constructions* són, per tant, combinacions de forma i significat –tant en el nivell fraseològic com en el nivell lèxic–, considerades com a idiomàtiques perquè «something about their form and meaning is not strictly predictable from the properties of their component parts or from other previously established constructions» (Goldberg, 1995: 4). En el seu estudi dels antecedents, de les diverses tendències i de la relació d'aquest enfocament teòric amb la fraseologia, Feilke (2007) assenyalava que comporta l'eliminació de la tradicional distinció entre sintaxi i lèxic, com també entre saber lingüístic i extralingüístic, i hi veu una nova noció lingüística panfraseològica, amb possibilitats innovadores, que, amb tot, caldria seguir amb ulls crítics.

Tot i que no coincideix amb aquesta definició de Goldberg, Taylor (2002: 567ss.) parla de *constructional idioms*, que es caracteritzen perquè «their properties cannot be derived from more general principles». Aquesta definició del que es considera com a idiomàtic es vincula a un qüestionament del principi de composicionalitat en un sentit estricte. A partir de l'observació que la majoria de les paraules són polisèmiques, Taylor (2002: 998s.) constata que el principi de composicionalitat atribueix massa ambigüïtat fins i tot a proposicions molt breus i a paraules compostes, de manera que alguns dels significats inferits composicionalment resulten incoherents amb el seu context i s'hauran de descartar. Aquesta decisió de descartar lectures no coherents es basa en el recurs al coneixement conceptual respecte al que és plausible o possible:

In the last analysis, strict compositionality is not able to do without a background of conceptual knowledge that is not actually symbolized in the words of the expression. The final reading of an expression is not solely a product of its parts, but emerges relative to what is presumed to be plausible or possible. (Taylor, 2002: 99)

Segons aquest autor, hi ha un nombre elevat d'elements lingüístics que han de considerar-se com a idiomàtics en graus diversos: alguns són idiomàtics per raons semàntiques, ja que es basen en imatges (20); d'altres són idiomàtics per raons formals (presenten irregularitats gramaticals) (21), i uns altres són idiomàtics perquè depenen d'alguna mena d'interpretació pragmàtica, ja que estan associats a determinades situacions (22) o bé tenen una funció discursiva (23).

(20) *to kick the bucket* ('morir); *red herring* ('informació irrellevant i enganyosa')

(21) *by and large* (coordinació d'una preposició i d'un adjectiu)

(22) *How do you do?*; *Check!*

(23) *by the way*; *finally*

Des d'aquest enfocament, també es consideren idiomàtics «pre-formed chunks of language which speakers have committed to memory» (Taylor, 2002: 545; els exemples són seus), com ara textos o fragments textuais (citacions literàries, cançons, títols de pel·lícules o de llibres, etc.), parèmies i clixés.

Per tant, la composicionalitat en un sentit estricte resulta ser més aviat excepcional, raó per la qual seria més convenient parlar de *composicionalitat parcial*. Tenint en compte això, caldria situar la idiomaticitat en uns «con-

structional patterns whose form and meaning are not fully compositional and which may be productive to a greater or lesser extent» (Taylor, 2002: 102). Des d'aquesta perspectiva, i atesa la rellevància del context per a la interpretació correcta d'un enunciat, també caldria considerar els valors pragmàtics convencionalitzats que moltes expressions han adquirit gràcies al seu ús repetit en determinades situacions. Adoptant un punt de vista semblant, Feilke (2004: 48) observa que hi ha signes lingüístics idiomàtics que, no obstant això, estan ben formats des del punt de vista sintàctic i semàntic, i recorda la definició del que Mel'čuk ha anomenat *pragmatemes*:

All ready-made expressions, even if they are wholly compositional semantically and syntactically, are pragmatemes: they are non-compositional pragmatically. (Mel'čuk, 1998: 29)

Per tant, es pot parlar de dues concepcions d'idiomaticitat: en el sentit ampli, inclou també tant els casos d'expressions fixes només estructuralment (amb irregularitats gramaticals) com les fixes pragmàticament. Ací, en canvi, emprarem aquest terme en el sentit restringit, per referir-nos al que tradicionalment s'ha anomenat *fraseologismes idiomàtics*. Aquests es consideren com els representants més prototípics de tot l'àmbit fraseològic o, si més no, com els portadors de les seues propietats més interessants,⁶ especialment tenint en compte l'ús que se'n fa en textos (Burger, 2003: 95), i n'és responsable, principalment, la imatge en què es basa i que actua com una mena de pont entre les dues lectures possibles, com observa Piirainen:

The so-called *image component* assumes the role of a semantic bridge between these two levels. The term *image component* refers neither to the etymology nor to the original image but to linguistically relevant traces of an image that are comprehensible for the majority of speakers. We are dealing here with an additional conceptual level, one that mediates between the literal reading (fixed in an idiom's lexical structure) and the figurative meaning of an idiom. (Piirainen, 2012: 34)

Per intentar donar compte de la interacció entre les dues lectures d'una unitat fraseològica idiomàtica, s'ha parlat *motivació*. Com que aquest grup de fraseologismes ens interessa especialment, per les raons exposades, serà l'objecte de l'apartat següent.

6 Aquest interès –i el mateix fet de continuar parlant d'*idiomatismes* o de *fraseologismes idiomàtics*– podria explicar per què no semblen haver prosperat propostes com la de Hallsteindóttir i Farø (2010: 129 ss.), que opten per parlar de *complexitat semiòtica* en comptes d'*idiomaticitat*, atesa la poca operativitat del terme.

6 Motivació ■

Se sol parlar de *motivació* des de diversos punts de vista. Així, l'enfocament *psicolingüístic* estudia els processos de producció i de comprensió d'unitats complexes i la manera en què hi intervenen el significat global, el dels constituents o el que Giora (1997) anomena *significat prominent (salient meaning)*, relacionat amb factors com la convencionalitat, la freqüència o la familiaritat de l'ús. Es considera que un fraseologisme és motivat quan els usuaris d'una llengua l'entenen perquè hi reconeixen i saben interpretar la imatge que té a la base, o bé perquè estableixen associacions significatives amb alguns constituents (Gibbs, 1990, 1994; Häcki Buhofer, 1989, 1994, 2004; Giora, 2003).

En canvi, l'enfocament *textual* parteix de la idea que un fraseologisme motivat s'entén gràcies al context en què apareix i que destaca la metàfora que el vehicula (Gréciano, 1987; Burger, 2003; Sabban, 2004). Des d'un punt de vista *diacrònic*, una unitat fraseològica és motivada quan els usuaris d'una llengua l'entenen perquè en coneixen l'etimologia. Finalment, des d'un enfocament *semàntic*, s'estudia de quina manera poden relacionar-se els significats fraseològic i literal d'una unitat fraseològica (Burger, 2003, 2007b; Dobrovolskij, 2007).

El punt de vista psicolingüístic és poc rellevant per a l'estudi empíric que ací ens proposem realitzar. Tractarem la *motivació textual* en relació amb l'expressivitat, a l'apartat 7. Per la seua relació amb l'apartat anterior, ací ens interessa, en primer lloc, la *motivació semàntica*, que inclou la possible motivació per raons etimològiques (aspecte diacrònic).

Des d'un punt de vista semàntic, es parla de *motivació* d'un fraseologisme quan la relació entre l'estructura lèxica i la seua representació conceptual – el significat fraseològic – no és totalment arbitrària. Com més relacionats estiguen aquests dos nivells significatius, més motivat és el fraseologisme en qüestió. Es pot afirmar que actualment els estudiosos de la fraseologia comparteixen l'opinió que poden donar-se molts graus intermedis entre expressions motivades i d'altres no motivades. D'altra banda, la motivació sincrònica no té per què coincidir amb la diacrònica; en els anomenats *processos de reinterpretació* (Geeraerts, 1995: 56ss.), els usuaris de la llengua atorguen un nou significat «literal» a elements poc transparents. Així en (24), segons Burger (2007b: 97), els parlants de l'alemany solen relacionar l'adjectiu *mausig* amb *Maus* ('ratolí'), animal al qual s'atribueix un comportament descarat; però etimològicament *mausig* està relacionat amb *Mauser* ('canvi de plomatge en els ocells') i el fraseologisme procedeix de la falco-

neria: al·ludeix al falcó que acaba de canviar de plomatge i que, per tant, està *mausig*, és a dir, especialment viu i amb ganes de caçar.

(24) al. *sich mausig machen* ('comportar-se de manera descarada o indiscreta')

En la motivació semàntica té un paper important la imatge en tant que vincle entre l'estructura lèxica i el significat d'unitats fraseològiques idiomàtiques en un sentit restringit, com ja hem dit. Dobrovól'skij (2007) relaciona la motivació amb uns procediments cognitius en què la lectura literal d'una estructura lèxica determinada activaria les estructures cognitives necessàries per a la seua interpretació. Tractarem de sistematitzar els diferents tipus de motivació semàntica que s'han observat en aquest sentit.

6.1 Motivació metafòrica o metonímica ■

Des d'un enfocament lingüísticocognitiu, s'ha postulat l'existència de metàfores generals, enteses com a recurs mental que permet entendre un domini cognitiu (el *domini meta*) en termes d'un altre de diferent (*domini origen*). Així, en la metàfora L'AMOR ÉS UN VIATGE (Lakoff, 1993), les experiències dels viatges es projectarien sobre les de l'amor, un mecanisme que explicaria expressions com les de (25). En la metonímia no es dona cap projecció estructural, sinó un desplaçament referencial, en què s'empra una entitat conceptualment prominent, fàcilment codificable, per referir-se a una entitat (el concepte meta) al qual no és fàcil al·ludir d'una altra manera (Feyaerts, 1999: 142). Alguns autors (Goossens, 2003; Niemeier, 2003; Radden, 2003 i 2005) situen metàfora i metonímia en un contínuum, amb diferències graduals. D'altra banda, metàfores i metonímies poden actuar conjuntament; en aquest sentit, també es parla de *metafonímia* (*metaphonymy*: Goossens, 1990). En els exemples de (26), basats en Feyaerts (2003: 69–ss.), es combinen la metàfora EL CAP ÉS UN CONTENIDOR amb la metonímia CAUSA PER EFECTE (les propietats físiques s'interpreten com a manifestacions externes de propietats intel·lectuals internes).

(25) cat. Ara, no podem *tornar enrere*.

angl. We can't *turn back* now

(26) cat. *Té el cap ple de fum / de grills / de pardals / de vents* ('és eixebrat' / té idees poc consistents')

al. Er *hat Stroh / Häcksel / Sägemehl / Wasser im Kopf* ([*'Té palla / palla trinxada / serradures / aigua al cap'*] 'és estúpid')

Per a la seua descripció, Dobrovolskij (2007) parteix del concepte de *marc* (*frame*) de Fillmore (1977), entès com a representació esquemàtica d'estructures conceptuals de tipus cultural. Consisteixen en *slots* que corresponen a les parts rellevants en una situació donada. En el cas de la motivació metafòrica, hi ha dos marcs implicats; en el cas de la metonímia, només un. En (27), el marc d'origen és el món de la BOXA; el marc meta respon a un REPTE o una SITUACIÓ CONFLICTIVA. En l'exemple (28), l'únic marc implicat és el d'ESCOLTAR. Com que els marcs i els *slots* més destacats poden variar d'una cultura a una altra, pot donar-se el cas d'expressions basades en la mateixa metàfora amb significats diferents (29) (exemples de Dobrovolskij, 2007).

(27) angl. *to throw in the towel / sponge* ('abandonar', 'renunciar')

(28) angl. *to lend an ear to someone* ('prestar atenció a algú, escoltar-lo')

(29) al. *jmdm. einen Flob ins Ohr setzen* (['posar una puça a l'orella d'algú']
'despertar un desig irracional en algú')

fr. *mettre la puce à l'oreille (de qn.)* (['posar la puça a l'orella d'algú'] 'fer desconfiar algú')

6.2 Motivació etimològica ■

La motivació d'alguns fraseologismes es basa en símbols culturals, com els valors associats al nombre *set* en els exemples de (30), citats per Dobrovolskij (2007: 794s.) i ampliat per nosaltres.

(30) angl. *to be in seventh heaven (of delight)*

al. *im siebten Himmel sein*

fr. *être au septième ciel*

cat. (*ésser, estar, sentir, trobar-se, viure, etc.*) *al setè cel*

A diferència de la motivació metafòrica o metonímica, que implica alguna mena de semblança entre els dos dominis implicats, la motivació que es basa en símbols s'explica per algunes convencions culturals relacionades amb la possibilitat de representar valors o entitats no materials. Els coneixements culturals vinculats a aquest tipus de motivació suggereixen que, en alguns contextos, es pot reactivar l'etimologia de les expressions, cosa que en facilita la comprensió i, en ocasions, explica la coincidència formal i significativa de fraseologismes en llengües distintes.

Dobrovol'skij i Piirainen (1997: 71) parlen de quasisímbols (*Quasisymbole*) per referir-se a constituents que denominen parts del cos, és a dir, els components bàsics dels somatismes. En aquests casos, els elements lèxics en qüestió tenen dues lectures, una de primària, que denota la part física en qüestió (contingut₍₁₎), i una de secundària en què el mateix contingut₍₁₎ expressa un nou contingut₍₂₎; a més, tots dos continguts pertanyen a l'esfera conceptual 'ser humà'. Aquests constituents es caracteritzen per una certa autonomia semàntica, relacionada amb un saber intuïtiu que associa les paraules amb unes metàfores o metonímies relativament universals. Per exemple, CAP sol associar-se metonímicament amb 'pensament' o 'intel·lecte', entre d'altres. La universalitat d'aquesta mena de paraules, que sovint han passat per uns processos d'extensió semàntica semblants, no solament explica la seua motivació, sinó que també pot donar raó de l'alt grau d'extensió en llengües diferents d'alguns fraseologismes de base somàtica (*vid.* Lawick, 2010 o Piirainen, 2012).

6.3 Motivació per isomorfia estructural ■

Dobrovol'skij (2007: 815) considera l'analitzabilitat o composicionalitat com un cas especial de motivació, ja que «the existence of relevant conceptual links (motivation) is a necessary prerequisite for comparing the structure of both conceptual levels of the content plane of idioms». Per això, Burger (2007b) parla de motivació en casos com (31), que per a Dobrovol'skij seria un cas de composicionalitat o isomorfia estructural: considerant no les lectures literals de cada constituent, sinó el significat literal de tota la combinació, es pot relacionar el gat (*cat*) amb un secret, tancat en un contenidor (*bag*); si es deixa escapar-ne el gat (*let out*), s'escapàrà el secret. En canvi, (32) no permet aquesta mena d'interpretació, llevat que se'n conega l'etimologia (en aquest cas, incerta). En ser menys motivats, fraseologismes com aquest es consideren menys transparents.

(31) angl. *to let the cat out of the bag* (['deixar eixir el gat de la bossa'] 'revelar un secret')

(32) al. *jmdm. einen Korb geben* (['donar una cistella a algú'] 'rebutjar algú')

6.4 Motivació per la imatge evocada ■

Hem afirmat que hi ha molts fraseologismes en què l'estructura lèxica, és a dir, la lectura literal de l'expressió, continua activa (o pot activar-se), gràcies a l'associació a la imatge que la lectura literal evoca. Aquesta vinculació té com a conseqüència certes restriccions d'ús: les unitats fraseològiques en qüestió només poden emprar-se en contextos que permeten l'activació de tots els elements que conformen la imatge en què es basa el significat fraseològic. Així, en (*estar*) *entre dos focs*, aquest significat sol explicar-se com 'estar en un dilema'. Però si fem la paràfrasi en comptes del fraseologisme, queda clar que l'expressió explicativa no recull tot el significat del fraseologisme: en (33), el context no implica la imatge mental de dos factors *externs* que amenacen el subjecte, contràriament a (34), on la correspondència és explícita i realçada per la introducció del participi *atrapades*.

- (33) Les societats postindustrials *es troben amb el dilema* entre potenciar el treball o les transferències. → ?Les societats postindustrials *es troben entre dos focs*: potenciar el treball o les transferències (exemple adaptat del Corpus Textual Informatitzat de la Llengua Catalana).
- (34) Ara, les companyies grans *es troben atrapades entre dos focs*. A dalt, el tap de les institucions. A sota, els nous creadors, que busquen el seu lloc. (*Barcelona. Metròpolis mediterrània* 52)

Dobrovol'skij i Piirainen (2010: 85ss.) comenten dos exemples de fraseologismes en alemany i en rus que tenen quasi la mateixa estructura lèxica, la qual, no obstant això, evoca marcs diferents en cada llengua i, doncs, diferències rellevants en els components de la imatge. Això comporta que, per regla general, no poden funcionar com a (quasi)sinònims interlingüístics i, per tant, si s'empren en la traducció, aquest fet pot tenir conseqüències per al passatge del text traduït.

6.5 Motivació parcial ■

Es parla de *motivació parcial* en el cas de fraseologismes amb un constituent semànticament autònom, en el sentit que té el mateix significat dins i fora de la combinació, com *Streit* i *gana* en (35). També entren en aquesta categoria expressions amb paraules clau que representen símbols, com alguns números o colors, o quasisímbols, com els exposats en 6.2. La lectura parcialment motivada de molts somatismes pot explicar-se d'aquesta manera.

- (35) al. *einen Streit vom Zaun brechen* ([‘arrencar una disputa de la tanca’]
 ‘provocar una disputa’)
 cat. *enganyar la gana* (‘fer més tolerable la gana amb qualque cosa
 que la mitiga o la fa oblidar’)

7 Expressivitat ■

La imatge present en els fraseologismes idiomàtics fa que, sovint, s’hi vincule l’expressivitat. Però també atorguen expressivitat la presència de diversos recursos retòrics en aquestes combinacions. Així mateix sol parlar-se d’expressivitat en relació amb les connotacions en un sentit ampli (*konnotativer Mehrwert*: Burger, 2003; *connotative surplus value*: Dobrovolskij, 2007).

7.1 Expressivitat i imatges ■

Pel que fa a les *imatges*, la fraseologia alemanya sol distingir entre *Bildlichkeit*, per referir-se al significat fraseològic, és a dir, el que es basa en una metàfora o metonímia, i *Bildhaftigkeit*, en al·lusió a la representació gràfica que pot associar-se a paraules o expressions: «Mit ‚bildhaft‘ meint man den Umstand, dass man sich visuell etwas dazu vorstellen kann» (Häcki Buhofer, 2004: 155). Les paraules clau dels fraseologismes juguen un paper important en aquestes associacions d’imatge. Com més gràfica resulte una unitat fraseològica, més expressiva es considera que és.

Ja s’ha dit que la imatge en què es basa un fraseologisme està relacionada amb la motivació (*vid.* l’apartat 6). Podríem dir que les unitats fraseològiques més motivades són també més expressives (36). En canvi, els fraseologismes menys motivats serien menys expressius; s’hi podria parlar també d’un major grau d’abstracció semàntica (37).

- (36) cat. *lligat de peus i mans* (‘reduït a la impotència’)
 al. *an Händen und Füßen gebunden sein* ([‘estar lligat de mans i peus’] ‘no poder actuar lliurement’)
 angl. *to have one’s hands tied* (‘tenir les mans lligades’)
- (37) cat. *de baldraga* (‘pagant altri’)
 al. *gang und gäbe sein* (‘ser habitual’)
 esp. *a mansalva* (‘sense cap perill’)

En el cas d'una motivació més gran, Eismann (1995: 100) parla de la *doble naturalesa* del fraseologisme –en tant que significat secundari compost de significats primaris– que no solament fa possible l'oscil·lació entre aquests dos tipus de significat, sinó que, en determinats casos, realitza els significats primaris conjuntament amb el secundari (de manera relativament independent del context).

Quan s'actualitzen alhora els dos significats de l'expressió amb finalitats estilístiques, es parla d'un *ús marcat* d'un fraseologisme, que suspèn en certa manera l'estabilitat o convencionalització que caracteritza les unitats fraseològiques, o les desautomatitza. Si amb la convencionalització es perd expressivitat, com destaca Pustka (en premsa), així es recupera. Aquest ús marcat pot tenir una funció de crítica ideològica, per exemple; és el que hem anomenat *motivació textual*. Se'n poden distingir dos casos bàsics: motivació sense modificació formal i motivació amb modificació formal.

7.1.1 Motivació sense modificació formal ■

En el cas de la motivació sense modificació formal, també es parla *d'ambigüació*; la doble lectura de l'expressió pot activar-se per mitjà del *context*, sovint per mitjà de la repetició d'algun element semànticament relacionat amb un dels constituents, com ara *Fußball*, relacionat amb *Ball* del fraseologisme *am Ball bleiben* ([‘continuar amb la pilota’] ‘mantenir-se actiu’, ‘seguir amb atenció’), en (38) (exemple de Sabban, 2004); també pot activar-se per al·lusió al context situacional, com en (39): el text respon a un cartell publicitari de la revista *Fokus*, col·locat en un tren de viatgers; la situació pot evocar la lectura literal en els viatgers, és a dir, ‘llegiu cap on va el viatge’, mentre que el significat fraseològic podria parafrasejar-se com a ‘llegiu cap on van les tendències polítiques i socials’ (exemple de Sabban, 2007b).

(38) al. *Fußball-News direkt aufs Handy! [...] mit den brandaktuellen Vodafone-Fußball-Infos [...] bleiben Sie im ganzen Vodafone-Netz immer am Ball und wissen, wer wann wie gespielt hat.* (Flyer de l'empresa Vodafone, febrer de 2003)

(39) al. *Lesen Sie, wohin die Reise geht* (revista *Fokus*, febrer de 2004)

7.1.2 Motivació amb modificació formal ■

En la motivació amb modificació formal, es pot distingir entre modificació *externa*, en què s'observa una ampliació per elements lèxics sense que varïe el significat fraseològic bàsic, com en els exemples de (40) (extrets de Sancho, 1999 i de Sabban, 2007b), i modificació *interna*, que sol comportar una intensificació (41) o canvis (42) del significat fraseològic. D'altra banda, dins el camp de la manipulació fraseològica, també es dona el fenomen de la *contaminació*, és a dir, el cas de barreges de dos o més fraseologismes per obtenir un efecte estilístic més contundent (43).

- (40) cat. *El nou govern no deixarà pedra legal sobre pedra.*
 al. *Aus einer literarischen Mücke einen Leinwand-Elefanten machen* ([‘fer d’un mosquit literari un elefant de pantalla’] ‘convertir un text literari insignificant en una pel·lícula exageradament luxosa o costosa’)
- (41) al. *Von etwas Kantaten zu singen wissen* ← *von etwas ein Lied(chen) zu singen wissen* ([‘saber cantar una cançó de quelcom’] ‘saber informar bé d’una qüestió perquè se’n té una experiència desagradable’) (Tucholsky, extret de Sabban, 2007b)
- (42) al. *Gelernt ist eben nicht gelernt* ([‘aprens no és en absolut aprens’] ‘allò que s’ha après i practicat bastant no necessàriament es domina’) ← *gelernt ist gelernt* ([‘aprens és aprens’] ‘allò que s’ha après i practicat bastant es domina sense gaire esforç’) (titular en el setmanari *Die Zeit* 26/01/2006)
- (43) cat. *tenir oberts de bat a bat els ulls i la boca*, contaminació creada a partir de *obrir (una cosa) de bat a bat*, *obrir els ulls* i *restar amb la boca oberta*
 al. *den Kopf sinken lassen*, contaminació creada a partir de *den Kopf hängen lassen* [‘deixar penjar el cap’], ‘estar desencoratjat’, i *den Mut (nicht) sinken lassen* [‘(no) deixar davallar l'ànim’], ‘no desanimar-se’.

L'ús recurrent de motivació textual pot connotar informalitat, expressar distància irònica o crear cohesió lèxica, sobretot quan els fraseologismes pertanyen al mateix camp temàtic, com ara somatismes amb constituents que denoten la boca o parts de la boca (*vid.* l'apartat 12).

7.2 Expressivitat per mitjà de trets retòrics ■

També poden assenyalar-se altres *característiques retòriques* que contribueixen a augmentar l'expressivitat de les unitats fraseològiques, per exemple, la ironia (44), la rima interna o l'al·literació. Les darreres afecten especialment

les parèmies (45), les fórmules d'estructura paral·lela (46) o els fraseologismes verbals que contenen constituents en forma paral·lela (47).

- (44) cat. *fer-la bona* ('fer quelcom desencertat')
al. *das ist ja heiter* ([‘això és alegre, divertit’] ‘això és molt desagradable’)
- (45) cat. *A millor aliment, millor pensament*
al. *Morgenstund hat Gold im Mund*
- (46) cat. *clar i ras*
al. *klipp und klar*
- (47) cat. *no cantar-se'n gall ni gallina*
al. *mit jmdm. durch dick und dünn geben*

7.3 Expressivitat per connotacions ■

Generalment, es distingeix entre diversos tipus de connotacions, tot i que no es tracta de categories tancades, evidentment:

- 1) connotacions relacionades amb l'actitud emocional de l'enunciador (despectives, descorteses, eufemístiques, etc.);
- 2) connotacions associades a la varietat funcional, determinada per tema, to, mode i funció comunicativa;
- 3) connotacions que estan en funció de les varietats diastràtica, diatòpica i diacrònica (*vid.* Palm, 1997; Corpas, 1997), i
- 4) connotacions que marquen el gènere textual, com ara les fórmules d'inici i final dels contes (Sandig, 2007). Establir els límits entre semàntica i pragmàtica resulta difícil en aquest sentit, com han observat, entre d'altres, Burger (2007b) o Dobrovolskij (2007). Per qüestions d'espai, no comentem a fons aquest aspecte ací.

Les connotacions relacionades amb l'actitud emocional de l'enunciador són connotacions valoratives i, com a tal, tendeixen més a l'expressivitat. Amb Sinclair (2000) i Tognini-Bonelli (2001), podem parlar de *preferència semàntica*, per referir-nos al camp semàntic a què pertanyen predominantment els col·locats d'una unitat lèxica o fraseològica, i de *prosòdia semàntica*, per al·ludir a la caracterització valorativa d'aquests col·locats. Diferències respecte a aquests dos paràmetres poden repercutir en el significat de dos fraseologismes amb un grau molt alt de semblança interlingüística, com és el cas de (48), analitzat per Oster i Lawick (2008), que podrien passar per equivalents interlingüístics quan, en realitat, són «falsos amics».

(48) al. *sich etwas zu Herzen nehmen* ['prendre's una cosa a cor'] ≠ esp. *tomarse algo a pecho*

D'altra banda, des del punt de vista de la traducció, segons Hessky (1987: 91s.), les divergències en la imatge o la falta de motivació en una d'elles solen comportar diferències en les connotacions de dos fraseologismes semblants en dues llengües distintes.

8 Classificacions ■

En l'exposició dels trets definitoris dels fraseologismes, hem observat que tots se situen en un contínuum, de manera que resulta difícil establir una classificació exhaustiva amb límits categorials clars i inalterables. D'altra banda, sovint una expressió pot formar part de diversos grups, segons el punt de vista adoptat. Així, l'anglès *live and learn* pertany estructuralment a les fórmules parelles o *binomials*; sintàcticament conforma el tipus verb + verb; tenint-ne en compte la freqüència i l'ús, podria considerar-se com a parèmia, i, en alguns contextos, té un significat idiomàtic, en d'altres, no (exemple de Burger, 2007a: 6). Amb tot, presentarem breument algunes propostes de classificació d'unitats fraseològiques, fent servir criteris diversos.

La classificació de Burger (2003: 36 ss.) es basa en criteris dictats per la funció semiòtica de les unitats fraseològiques, que aquest autor divideix en tres grans grups:

- 1) fraseologismes referencials (*referentielle Phraseologismen*), que es refereixen a objectes, processos o situacions, que poden pertànyer a un univers real o a un de fictici;
- 2) fraseologismes estructurals (*strukturelle Phraseologismen*), amb la funció d'establir relacions gramaticals (organitzadors textuais o marcadors discursius), i
- 3) fraseologismes comunicatius (*kommunikative Phraseologismen*) o fórmules fàtiques. En no encaixar del tot en aquesta taxonomia, Burger tracta com a classes especials, d'una banda, els esquemes fraseològics com els exemples de (49) i, d'altra, aquelles classes que, aplicant uns altres criteris, poden pertànyer a grups diversos, com ara, els cinègrams.

(49) cat. *més x que y: més dolç que l'arrop, més alt que sant Cristòfol, més vell que l'anar a peu, més viu que una mostela, més estret que l'abril*, etc.
 al. *X um X: Glas um Glas* ('copa rera copa'), *Flasche um Flasche* ('ampolla rere ampolla'), *Stein um Stein* ('pedra per pedra'), etc.

Corpas (2003) parteix per a la seua classificació d'una combinació dels criteris d'enunciat (unitat mínima de comunicació que correspon a un acte de parla) i de fixació. Els fraseologismes que *no* són enunciats poden estar fixats en la norma (les *col·locacions*) o bé en el sistema (les *locucions*). Sempre van lligats a altres elements del discurs, a diferència dels *enunciats fraseològics*, fixats en la parla. Cadascun d'aquests tres grups permet subdivisions emprant criteris addicionals.

Des d'un enfocament cognitiu i seguint la proposta de l'Escola de Praga, Ruiz (1998) elabora una llista de trets a diferents nivells (fonetico-fonològic, morfològic, sintàctic, lexicosemàntic i pragmàtic), que li permeten establir un centre i una perifèria de la fraseologia. Aquesta classificació té l'avantatge de reflectir la noció de *continuum*, que caracteritza l'àmbit fraseològic, a més d'explicar algunes qüestions, com ara l'existència de fraseologismes ocasionals o amb variants (sobre més detalls d'aquestes tres classificacions, *vid.* Lawick, 2006b).

Partint així mateix de la idea d'un *continuum lexicosintàctic* i combinant criteris formals, semàntics i pragmàtics, Llorente (2002) estableix els grups següents:

- 1) estructures sintagmàtiques, situades entre la composició i les locucions, denominades com a *locucions* (gramaticals i lèxiques); s'insereixen en estructures superiors per formar oracions i responen a sintagmes nominals, adjectivals, adverbials, verbals o preposicionals;
- 2) situades entre les locucions i les expressions fixes, hi hauria les anomenades *expressions lexicalitzades de funció expressiva* (fórmules de salutació, de cortesia o de protocol), amb autonomia oracional i lligades a actes de comunicació (sintagmes nominals, verbals o oracions), i
- 3) situats entre les expressions fixes i la fraseologia, l'autora inclou el que denomina *fraseologismes* (elements gramaticals complexos i unitats lèxiques d'estructura sintagmàtica o oracional), que poden constituir actes de parla autònoms.

Tal com observa Burger (2007a: 4), la majoria de les classificacions fraseològiques que es fan servir actualment es basen en la proposada per Vinogradov (1946), ja que estableixen una distinció bàsica entre fraseologismes idiomàtics i no idiomàtics o col·locacions (combinacions fraseològiques). Tot i que també hi ha col·locacions amb un cert grau d'idiomatisme (*vid.* l'apartat 11), partirem d'aquesta diferenciació fonamental. Pel que fa al criteri de la polillexicalitat, propostes com la de Llorente faciliten la inclusió de paraules compostes idiomàtiques formades amb els mateixos constituents que expressions polilèxiques, per exemple.

9 Somatismes ■

Des d'un punt de vista semàntic, els fraseologismes poden agrupar-se segons la imatge evocada (enfocament semasiològic) o segons el concepte expressat (enfocament onomasiològic). Nosaltres hem optat pel criteri semasiològic, entre altres raons, perquè la metodologia basada en corpus facilita la recerca per paraules clau.

Dins de l'àmbit dels fraseologismes idiomàtics, els anomenats *somatismes* (expressions amb almenys un constituent que designa una part del cos humà) conformen un grup important, com han observat, entre d'altres, Pankratova (1983), Wotjak (1989 i 2000), Kim-Werner (1998) o Larreta (2001), de manera que podem esperar uns resultats quantitativament prou importants com per justificar-ne l'anàlisi. De fet, més recentment i combinant diferents criteris estadístics, Quasthoff, Schmidt i Hallsteindóttir (2010: 39ss.) han elaborat una llista dels substantius més freqüents en alemany que formen part de fraseologismes i han arribat a la conclusió que hi predominen els de referència somàtica, al costat d'altres paraules procedents de la vida quotidiana i alguna de l'àmbit religiós.

El paper dels constituents a l'hora d'associar les expressions amb imatges s'ha comentat en l'apartat 6, relacionat amb la motivació. D'altra banda, en exposar l'expressivitat que sol atribuir-se als fraseologismes (*vid.* l'apartat 7), hem exposat diversos mecanismes que activen la doble lectura d'aquestes unitats, que poden adquirir especial rellevància en textos literaris, amb una marcada funció estilística. Així mateix, Eisman (2002: 123) observa que entre els somatismes semblen donar-se models que faciliten la creació de fraseologismes *ad hoc* amb els mateixos constituents i amb uns significats globals que es deriven segons els models existents, cosa que facilitaria la comprensió de determinats calcs, en casos en què la imatge té un paper destacat en el text. Per tot això creiem que els somatismes es presten especialment a comparacions interlingüístiques des del punt de vista de la traducció.

10 Cinegrames ■

En denotar conductes no verbals codificades simbòlicament, els cinegrames representen un cas especial dels somatismes. Aquest significat simbòlic passa a formar part del significat fraseològic. La relació entre el significat literal (que al·ludeix al gest realitzat) i el fraseològic (que es refereix al que aquest gest expressa) podria considerar-se com a metonímica, en la

mesura en què el gest pot expressar una emoció o una actitud, com en l'exemple (50), pres de Moon (2007). La interpretació dels gestos –és a dir, el que podríem considerar com el significat fraseològic– pot variar bastant d'una cultura a una altra; per exemple, el gest d'arronsar les espatlles es troba reflectit en un fraseologisme català i en un d'alemany, però no coincideixen en els significats (51).

(50) angl. *The elected Parliament, after careful consideration, clicked its apparently powerless fingers and the entire commission resigned.*

(51) cat. *arronsar-se d'espatlles* ('desentendre's / defugir la responsabilitat d'alguna cosa')

al. *die Achseln / mit den Achseln zucken* ('donar a entendre que s'ignora o no es comprèn alguna cosa')

En aquest tipus de fraseologisme, normalment, els dos nivells significatius estan actius, tot i que hi ha casos en què podria parlar-se d'una pèrdua de motivació, quan els gestos respectius ja no es realitzen (52), o quan es basen en imatges preses del món animal (53). Es parla de *pseudocinegrames* quan les expressions es basen en gestos irrealment o imaginats (54) (els exemples alemanys són de Burger, 2007b; els catalans procedeixen d'Espinal, 2004).

(52) al. *sich die Haare raufen* ([‘estirar-se els cabells’] ‘estar desesperat del tot’)
cat. *estirar-se els cabells* ('sentir ràbia o remordiment')

(53) al. *die Ohren spitzen* ([‘dreçar les orelles’] ‘escoltar amb atenció’)
cat. *dreçar les orelles (a alguna cosa)* ('posar molt d'esment a allò que hom diu')

(54) al. *jmdm. in den Arsch kriechen* ([‘arrossegar-se a dins del cul d'algú’] ‘afalagar algú, sol·licitar-ne favors d'una manera poc honrosa’)
cat. *donar-li pel cul (a algú)* ('fer algun mal a algú' / 'molestar, empipar, perjudicar granment')

Ara bé, generalment, la lexicografia tracta aquestes expressions com a col·locacions –és a dir, que generalment no les contempla–, potser perquè sovint és difícil saber si denoten una acció real, una de simbòlica o totes dues alhora. No obstant això, el recurs a grans corpus monolingües representa una bona alternativa per contrarestar aquest dèficit. Un altre recurs per a comprovar l'existència o la freqüència d'unitats fraseològiques no documentades en mitjans tradicionals és la recerca per Internet. Colson

(2007) en comenta els límits i els avantatges, i analitza variants i modificacions de fraseologismes per mitjà de la xarxa.

En el cas del cinegrama alemany *den Kopf schütteln* ('moure el cap'), la consulta als corpus *Digitales Wörterbuch der deutschen Sprache des 20. Jahrhunderts*, de la Berlin-Brandenburgische Akademie der Wissenschaften, i *Wortschatz*, de la Universität Leipzig, ens ha permès establir els següents grups conceptuals, confirmats també per dades de COVALT, d'on procedeixen els exemples, reproduïts juntament amb la traducció: 'sorpresa', 'desconcert' (55), 'incomprensió', 'incredulitat' (56) i 'desaprovació', 'rebuig' (57).

- (55) *Er betrachtete das zermühlte Matratzenlager zwischen Zimmertür, Kleiderschrank und der Wand, schüttelte den Kopf und sagte belustigt // Va contemplar el jaç regirat entre la porta de l'habitació, l'armari i la paret, mogué el cap i va dir divertit*
- (56) *Der Wirt lachte auch und schüttelte den Kopf // L'hostaler també se'n va riure i no s'ho acabava de creure*
- (57) *Dallow schüttelte angewidert den Kopf, die Abneigung wich Mitleid und der Haß einem ebensowenig begründeten Ekel // Dallow mogué el cap, fastiguejat; l'animadversió va fer lloc a la compassió; i l'odi, a una aversió igualment poc fonamentada*

Els cinegrames poden plantejar tres problemes bàsics, doncs: la difícil documentació en obres lexicogràfiques tradicionals (problema que comparteixen amb les col·locacions), la determinació clara del significat fraseològic contextual i el perill dels falsos amics interlingüístics, ateses les diferències culturals que sovint s'observen en els gestos.

11 Col·locacions ■

Les classificacions que inclouen les col·locacions en la perifèria de l'àmbit fraseològic solen partir d'una concepció restringida del terme, amb definicions com la proposada per Koike (2005), per exemple: es caracteritzarien per certes restriccions combinatòries, imposades per l'ús repetit, i per la composicionalitat, que els atorga alguna flexibilitat formal. També s'ha assenyalat l'existència de col·locacions amb un cert grau d'idiomaticitat (58) o de deslexicalització del col·locat (59) (*vid.* Corpas, 2003). De fet, la idiomàticitat (o *lexicalització semàntica*) (60) i la fixació sintàctica (o *lexicalització sintàctica*) (61) han servit a Espinal (2004) com a criteris per a incloure algunes col·locacions al seu diccionari fraseològic.

- (58) cat. *armar gresca* ('manifestar alegria amb cridòria i brogit')
al. *Unruhe stiften* ([‘fundar inquietud’] ‘crear alarma’)
- (59) cat. *prestar ajuda (a algú)*
al. *jmdm. seine Hilfe leihen* ('prestar ajuda a algú')
- (60) cat. *aixecar la llebre* ('despertar l'atenció sobre un afer fent així que altres puguin aprofitar-se'n')
- (61) cat. *caure-hi* ('reeixir a comprendre alguna cosa, a recordar-la, a endevinar el fi dissimulat amb què és dita o feta')

En un sentit més ampli, s'utilitza el terme per al·ludir a combinacions freqüents de paraules. En aquest sentit, es pot diferenciar entre l'ús que el corrent estadístic fa del concepte *col·locació* com a coocurrència significativa d'unitats lèxiques en el discurs, amb l'èmfasi en l'anàlisi contextual, i el corrent semàntic, que té en compte altres criteris a l'hora d'establir els límits del que són col·locacions en una llengua, principalment, la relació de dependència semàntica entre la base (l'element semànticament independent) i el col·locat (l'element que defineix i acota la base, alhora que veu condicionat per aquesta el seu significat) (*vid.* Corpas, 1997, 2001a; Hausmann, 2004). Per això, alguns autors proposen diferenciar entre *coocurrència*, en tant que dada estadística, i *col·locació*, com a fenomen parcial interpretable (Steyer, 2004: 99), com a combinació gramaticalment prominent (Sailer, 2004: 199) o com a signe (Feilke, 2004: 53), encara que freqüents coocurrències de paraules poden ajudar a detectar combinacions potencialment fixes i idiomàtiques, com destaca el darrer autor esmentat.

Ara bé, la delimitació de coocurrències i col·locacions podria plantejar problemes. Potser per això, el *Diccionari descriptiu de la llengua catalana*⁷ defineix les col·locacions amb cautela com a «combinacions de dos o més mots que tenen tendència a coocórrer freqüentment perquè, més enllà de llurs possibilitats de combinació lliure, presenten una certa atracció lèxica (*inspirar confiança, afirmació rotunda, crua realitat*)». Per la seua banda, Moon (2007) adverteix que no es pot establir amb claredat en quin moment una combinació freqüent de paraules es converteix en una col·locació institucionalitzada. A més, observa que moltes d'aquestes combinacions recurrents són més freqüents i sovint presenten més estabilitat i fixació que molts fraseologismes en el sentit tradicional. Per considerar una combinació com a lexicalitzada, proposa tenir en compte dos criteris addicionals:

7 Basat en corpus, aquest diccionari, que es basa en l'ús real de la llengua, està en elaboració des del 1985 (<<http://dcc.iec.cat/dlcc/index.asp>>).

d'una banda, les possibilitats de commutar constituents (que comportaria menys estabilitat), i, d'altra banda, l'especialització de funcions, que inclou lectures idiomàtiques institucionalitzades, papers discursius i connotacions. Quan a aquesta especialització se suma la freqüència i una certa estabilitat estructural, «then the patterns may be considered some kind of restricted formula». La metodologia basada en corpus suggeriria una revisió dels criteris del que pot considerar-se com a fraseològic:

There are no clear boundaries between words and phrases, but overwhelming evidence of the immense phenomenon of phraseological patterning, which may eventually lead to a very different kind of inventory of set phrases. (Moon, 2007: 1048)

Davant aquesta situació, les anàlisis que es facen en les diferents combinacions lingüístiques potser haurien d'esclarir si inclouen o no les col·locacions com a unitats analitzables en la llengua font. D'altra banda, es podria plantejar si, a l'hora de descriure les unitats traduïdes a la llengua meta, es consideren o no com a fraseològiques les col·locacions en un sentit ampli, és a dir, com a coocurrències freqüents. D'entrada, sembla que convé valorar la traducció per una col·locació d'una manera distinta que la traducció per unitats lèxiques simples o per paràfrasis.

12 Fraseologia i literatura ■

La relació entre fraseologia i literatura sol estudiar-se, sobretot, des del punt de vista de l'ús creatiu o *marcat* d'unitats fraseològiques (*vid.* l'apartat 7). S'hi presten especialment les parèmies i els fraseologismes idiomàtics motivats o motivats parcialment, atesa la seua expressivitat. Ara bé, el seu ús en obres literàries pot ser *no marcat* i servir per a dotar d'oralitat els diàlegs, per a caracteritzar personatges o ambients, per a entretenir o per a realçar els valors que comuniquen. En (62), extret de Marco (2002), s'observa l'ús no marcat amb funció caracteritzadora; el registre col·loquial atorga versemblança a aquest fragment de diàleg. L'ús amb finalitats d'entreteniment o de comunicació de valors morals és prototípic en les obres de l'època romàntica, però també en textos d'encuny nacionalsocialista o pertanyents al Realisme Socialista.

(62) angl. *To continue in fistic phraseology, he had a genius for coming up to the scratch, wherever and whatever it was, and proving himself an ugly customer.*
(Dickens, *Hard Times*)

Eismann (2004) estudia la caracterització de personatges en drames de l'escriptor rus E. Švarc, per mitjà de fraseologismes; hi observa l'ús d'expressions relacionades amb certes professions, la presentació d'un personatge colèric per mitjà de fórmules vulgars d'insult, etc.

L'ús creatiu o marcat, que n'activa la doble lectura, pot obeir a criteris merament estètics (el gust pels jocs de paraules) o implicar una crítica ideològica, com ara en l'*Alícia* de Lewis Carroll o en el cas d'autors com Karl Kraus, Günter Grass i Elfriede Jelinek. En l'exemple (63), el fraseologisme habitual és *as time went on / by* ('a mesura que passà el temps'), és a dir, que podria considerar-se com una forma lleugerament modificada i realçada per la comparació *like its own machinery* ('com les seues pròpies màquines'); d'altra banda, la represa de la paraula *time* en relació amb *horse power* ('cavalls de força') i *work away* ('anar fent'), expressions relacionades amb el món industrial, destaca la doble lectura dels dos fraseologismes implicats en la creació d'aquesta metàfora que, segons Marco (2002), de qui és l'exemple, té la funció de criticar la societat industrial.

(63) angl. *Time went on in Coketown like its own machinery [...] Time, with his innumerable horse-power, worked away.* (Dickens, *Hard Times*)

També cal esmentar funcions com l'augment de l'element visual (expressivitat gràfica), la cohesió de fragments textuais o la representació d'un *leitmotiv* (vid. Eismann, 2007). Així mateix, l'ús recursiu de fraseologismes amb constituents d'un mateix camp temàtic pot ser significatiu. Així, en l'obra *Furcht und Elend des Dritten Reiches* (*Terror i misèria del tercer Reich*), de Bertolt Brecht, apareixen amb certa freqüència unitats fraseològiques amb constituents com *Mund* ('boca'), *Maul* ('boca [d'animals]'), *Zunge* ('llengua') o *Lippen* ('llavis'): la insistència en aquestes expressions pot relacionar-se amb la intenció de fer veure la limitada llibertat d'expressió durant l'època nacionalsocialista (vid. Lawick, 2006b).

Per a un estudi detallat, convindria tenir en compte el conjunt de l'obra, d'una banda, i les convencions literàries de l'època, d'una altra. Ara bé, ací no podem proposar-nos analitzar en profunditat les obres del corpus. La contribució de les unitats analitzables a alguna de les funcions esmentades només podrà tenir-se en compte en contextos reduïts. Hi podrien resultar especialment rellevants per a la traducció els casos de motivació i altres factors d'expressivitat, sobretot els relacionats amb l'activació de la doble lectura. En el darrer cas, només la traducció «literar» podrà expressar la imatge destacada en l'original, tot i que rares vegades coincideix amb un

fraseologisme que també permeta la doble lectura en la llengua meta. Per tant, en els casos de traducció per calc, podria veure's fins a quin punt resulten acceptables aquestes solucions per al lector meta.

13 Anàlisi contrastiva *versus* anàlisi traductològica ■

Els enfocaments traductològic i lingüísticocontrastiu d'estudis relacionats amb la fraseologia tenen punts en comú, tot i que el contrastiu analitza estructures comparables en el nivell de la *langue*, és a dir, que busca convergències i divergències en dos sistemes lingüístics, mentre que el traductològic compara fragments originals amb les traduccions respectives basant-se en textos, on la funció estilística i el context tenen un paper fonamental.

Des d'un punt de vista traductològic descriptiu, es tracta d'analitzar com s'han traduït determinades unitats fraseològiques en textos reals. Aquest estudi pot donar informació sobre problemes plantejats per l'anomenada *activitat fraseològica* (Grèciano, 1994), que inclou valors relacionats amb les connotacions, amb les convencions dels gèneres textuais o amb factors pragmàtics. Molts estudis descriptius realitzen una anàlisi dels textos font i meta, per comparar el paper que les unitats fraseològiques i les traduccions respectives fan en els dos textos; es tracta d'anàlisis textuais, utilitzant criteris contrastius a l'hora de comparar els fraseologismes (*vid.* Koller, 2007).

Quan es treballa amb corpus, la quantitat de dades obtinguda fa impossible aquesta anàlisi textual en profunditat. Una possibilitat d'aprofitar les dades obtingudes és l'estudi de possibles conductes traductores, basat en la comparació de les unitats fraseològiques del text font amb les solucions traductores, fent-hi servir unes tècniques de traducció com a paràmetre descriptiu. Ara bé, també en aquest cas, les tècniques es basen en paràmetres de la lingüística contrastiva, ja que s'hi comparen les unitats en qüestió a partir de criteris de semblança interlingüística. Els teòrics dels estudis contrastius solen establir diferents graus d'equivalència (*vid.* Higi-Wydlar, 1989; Segura, 1998; Larreta, 2001; Burger, 2003; Corpas, 2000; Dobrovolskij, 2002; Koller, 2007; Korhonen, 2007), amb la condició bàsica que hi haja una coincidència en el significat denotatiu, tot i que s'hi poden donar asimetries (Hessky, 1987). En aquesta mena de treballs se sol parlar d'*equivalència total*, diversos graus d'*equivalència parcial* i *equivalència zero* o *no equivalència*.

Per establir els diferents tipus d'equivalència, l'anàlisi contrastiva pot basar-se en paràmetres com l'estructura, la idiomàticitat, la imatge base, les

connotacions o la valència⁸ (Hessky, 1987). Per a Dobrovól'skij (2002: 446), els factors més importants, a banda de la coincidència en el significat denotatiu, són el paper sintàctic, la funció il·locutiva, la freqüència d'ús i, en menor grau, la imatge base. En canvi, aquest autor considera com a irrellevants les divergències morfosintàctiques o estructurals. Korhonen (2007: 576s.) dóna especial importància a la idiomàtica (amb graus diferents), a la imatge base (relacionada amb l'expressivitat del fraseologisme; també s'hi observen graus de coincidència) i a les connotacions, relacionades amb la imatge i amb l'expressivitat, però també amb l'ús del fraseologisme des d'un punt de vista estilístic i variacional. Com observa aquest estudiós, cal esperar diferències de connotació quan divergeixen les imatges base de les dues expressions comparades, o quan una no està motivada. Per la seua banda, Corpas (2000) suggereix diversos paràmetres semàntics (significat fraseològic, imatge base, composició lèxica), morfosintàctics (complementació, funció oracional, transformacions) i pragmàtics (component cultural, restriccions diasistemàtiques, freqüència d'ús, aspectes discursius, implicatures) per comparar possibles equivalents interlingüístics.

Ara bé, els objectius dels estudis contrastius, majoritàriament, són de tipus lexicogràfic, és a dir, que tracten de determinar equivalents en dues o més llengües per a l'elaboració de diccionaris bilingües. Però el nostre enfocament no és lexicogràfic (encara que els resultats podrien aportar informacions útils per a aquest camp), sinó traductològic i descriptiu. D'altra banda, com més elaborats són els criteris comparatius, més es compliquen tant l'aparell teòric com el descriptiu (Korhonen, 2007: 582), raó per la qual seria aconsellable restringir els paràmetres de comparació interlingüística a aquells que ens semblen més rellevants per a la traducció.

14 Algunes qüestions relacionades amb l'anàlisi ■

La primera decisió que caldria prendre en plantejar l'anàlisi empírica afecta la selecció de lemes, és a dir, totes les possibles formes flexionades de les paraules clau que constitueixen els somatismes que s'estudiaran. S'hi pot optar per aquells constituents que intuïtivament es consideren més productius. Una alternativa, potser més escaient per a un treball amb meto-

8 Els fraseologismes que contenen un verb es caracteritzen per tenir una *valència interna* (el complement del verb, que forma part íntegra de la combinació) i una *valència externa*, com el subjecte o algun objecte obligatori o no obligatori, que poden ser actualitzats per qualsevol paraula, dins els límits semàntics de l'expressió (per exemple: subjecte humà; *vid.* Fleischer, 1982; Burger, 2003).

dologia de corpus, seria partir dels lemes més freqüents emprant l'aplicació WordList, de WordSmithTools, o d'altres de semblants. Una vegada seleccionats els lemes més freqüents, la recerca amb AlfraCOVALT permetrà identificar-ne els usos fraseològics. Com és lògic, no necessàriament tenen per què coincidir amb un nombre major de fraseologismes identificats en els textos; amb tot, aquesta divergència disminueix a mesura que augmenta la quantitat de lemes estudiats.

Pel que fa a la selecció de les unitats fraseològiques, convé resoldre la qüestió de quines poden considerar-se com a fraseologismes reconeguts com a tals. Per evitar l'ús de criteris únicament intuïtius, es podria partir d'aquelles expressions que es troben documentades en algun diccionari (fraseològic o general), cosa que tindria l'avantatge de poder diferenciar possibles variants i modificacions respecte a les formes codificades (*vid.* l'apartat 2). Les mancances que aquest procediment té (hem comentat en diverses ocasions els problemes lexicogràfics relacionats amb els fraseologismes) podrien corregir-se recorrent bé a corpus monolingües, bé a la recerca per Internet (*vid.* l'apartat 10).

La contribució estilística dels fraseologismes a una obra literària podria estudiar-se tenint-hi en compte la motivació i altres factors d'expressivitat, ja que poden ser rellevants en la traducció. En aquest sentit, hem apuntat l'oposició de combinacions motivades (més expressives) i no motivades (més abstractes o gramaticalitzades i, per tant, menys expressives), amb graus intermedis; a més dels diversos tipus de motivació semàntica (*vid.* l'apartat 7), també pot considerar-se la motivació textual (*vid.* l'apartat 6) i altres elements expressius, com ara algunes característiques retòriques, el significat connotat o la preferència i la prosòdia semàntiques (*vid.* l'apartat 7). ■